

Alicja Bieske-Matejak*

ARCHITEKTURA KRAJOBRAZU W OBSZARACH ZURBANIZOWANYCH WOBEC WYZWAŃ WSPÓŁCZESNEGO MIASTA

LANDSCAPE ARCHITECTURE IN CONTEMPORARY URBAN SPACE

Wobec postępującej gwałtownie urbanizacji i związanej z nią nieuniknionej degradacji środowiska przyrodniczego miast architektura krajobrazu ma dziś niezwykle istotną rolę do odegrania. Nasilające się procesy zagęszczania obszarów miejskich, zwłaszcza w Polsce ostatniego dwudziestolecia, kiedy to wzrosła intensywność zabudowy wskutek dynamicznego działania mechanizmów rynkowo-inwestycyjnych, spowodowały znaczące zmniejszenie powierzchni biologicznie czynnych w miastach.

Aspekt kulturowy miejskiej architektury krajobrazu dziś ma zupełnie inny wymiar ideowy, estetyczny i funkcjonalny niż miało to miejsce w przeszłości. Przykładem tego może być współczesny plac – ogród, który przybiera zupełnie inne formy niż tradycyjny skwer czy place miejskie przełomu XIX i XX wieku a nawet XX-wieczne. Dotyczy to również promenad nadrzecznych, a także nowych parków edukacyjno-naukowych. Osobnym tematem doby współczesnej są ogrody na płytach parkingowych, jak również innych budowlach podziemnych zajmujące znaczne powierzchnie w dzisiejszym mieście. Bardzo interesującym zjawiskiem są parki i ogrody powstałe na terenach poprzemysłowych. Autorka omawia również tendencje świadomego kreowania wizerunku miasta i podnoszenia jego rangi przez zapraszanie do realizacji wybitnych twórców jak Zaha Hadid. Przytoczone realizacje i projekty skłaniają do refleksji nad językiem plastycznym współczesnej architektury krajobrazu będącego wyrazem ekspresji miasta, jak np. jego „totemy”, czy też „grafika” współczesnej przestrzeni miejskiej, a także formuła przenikania struktur plastyczno-przestrzennych w dzisiejszym mieście.

Słowa kluczowe: współczesna architektura krajobrazu, parki i ogrody miejskie, współczesny styl ogrodowy

Contemporary landscape architecture is very different than traditional urban parks and gardens. It represents not only new function, but also aesthetic, cultural and visual language. The author proves these point of view on several examples, which illustrates some kind of contemporary green spaces like modern square gardens or riversides promenades. A very characteristic of today's landscape architecture are gardens on underground parking and other underground constructions. A great conceptual work for urban designers are gardens and parks transformations from old industrial areas. Considering several projects and realizations

* Bieske-Matejak Alicja, dr inż. arch. krajobrazu, Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie, Wydział Malarstwa, Międzywydziałowe Środowiskowe Studia Doktoranckie.

of green spaces author concludes that contemporary urban landscape architecture have it's own language like urban garden's special "graphic" or urban "thotems" and visual and functional structures, which are very connected witch each other.

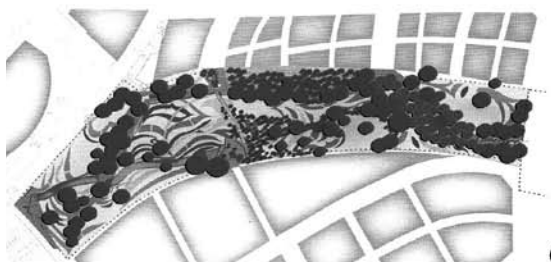
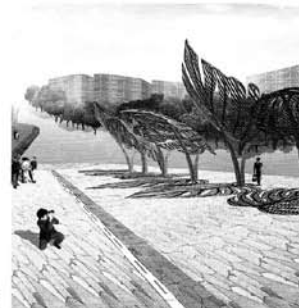
Keywords: contemporary landscape architecture, urban gardens and parks, contemporary garden's style

Wobec postępującej gwałtownie urbanizacji i związanej z nią nieuniknionej degradacji środowiska przyrodniczego miast architektura krajobrazu ma dziś niezwykle istotną rolę do odegrania. Nasilające się procesy zagęszczania obszarów miejskich, zwłaszcza w Polsce ostatniego dwudziestolecia, kiedy to wzrosła intensywność zabudowy wskutek dynamicznego działania mechanizmów rynkowo-inwestycyjnych spowodowały znaczące zmniejszenie powierzchni biologicznie czynnych w miastach. Poza wieloma oczywistymi skutkami takiej sytuacji jak pogorszenie warunków biologicznych życia mieszkańców, zmniejszenie atrakcyjności terenów mieszkaniowych, negatywne efekty psychologiczne braku odpowiedniego kontaktu z naturą, nie brak dziś głosów, że zbyt duże pokrycie terenów miejskich zabudową i powierzchniami mineralnymi posadzek i dróg jest powodem lokalnych powodzi ze względu na niewystarczającą powierzchnię wchłaniania opadów atmosferycznych podczas gwałtownych ulew jak to miało miejsce w ostatnich miesiącach w Warszawie, Krakowie i innych miastach Polski. Tak więc to już nie tylko estetyka miasta, łatwe do zignorowania przez decydentów komfort życia mieszkańców, czy też względy zdrowotne populacji miejskich, ale konkretne i dotkliwe straty spowodowane ignorowaniem mechanizmów przyrodniczych ekosystemów miejskich wskazują na konieczność ciągłego polepszania jakości przestrzeni miejskiej przez wprowadzanie różnorodnych form zieleni w mieście – zarówno tradycyjnych zieleńców, ogrodów i parków posadowionych w gruncie na tzw.

skale macierzystej, bez budowy podziemnych, jak i nowych rozwiązań na tzw. powierzchniach architektonicznych, którymi często są płyty parkingowe.

Aspekt kulturowy architektury krajobrazu w mieście dziś ma zupełnie inny wymiar ideowy, estetyczny i funkcjonalny niż miało to miejsce w przeszłości. Przykładem tego może być współczesny plac – ogród, który przybiera zupełnie inne formy niż tradycyjny skwer czy place miejskie przełomu XIX i XX wieku, a nawet XX-wieczne. Dotyczy to również promenad nadrzecznych, a także nowych parków edukacyjno-naukowych. Bardzo interesującym zjawiskiem są parki i ogrody powstałe na terenach poprzemysłowych.

Obserwuje się również w wielu aglomeracjach tendencje do świadomego kreowania wizerunku miasta i podnoszenia jego rangi przez zapraszanie do realizacji wybitnych twórców, jak np. opisany poniżej park autorstwa Zahy Hadid. Współczesne parki są więc traktowane jako narzędzie promowania miasta lub dzielnicy jak to miało miejsce w Paryżu u schyłku XX wieku, kiedy to transformowano zdegradowane dzielnice miasta, a ich centralną przestrzenią stały się nowo budowane parki powszechnie znane i dobrze opisane jak La Villette, Park Andre Citroen, czy park de Bercy oraz wiele innych [Bieske-Matejak, 2003]. Do dziś ta tendencja utrzymuje się i kolejne tereny poprzemysłowe i gospodarcze są przekształcane w tereny zieleni. Można tu przytoczyć projektowany park na wyspie na terenach dawnej fabryki samochodów Renault, czy też nowy park na wschodnich obrzeżach Paryża na terenie dawnych kamieniołomów.

Wszystkie te zjawiska tworzą bardzo ciekawą mozaikę współczesnych dokonań architektury krajobrazu, różnorodną na jednocześnie dość spójną stylistycznie i ideowo.

Współczesny plac – ogród

Ten klasyczny element przestrzeni miejskiej jakim jest plac podlegał szeregowi historycznych przemian od rynku średniowiecznego i placu targowego poprzez XVIII-wieczne i XIX-wieczne skwery tak różne w Anglii i na kontynencie [Majdecki, 2009], poprzez zieleńce przełomu wieków XIX i XX, których funkcja rekreacyjna w zasadzie ulegała stopniowo degradacji ze względu na dynamiczny rozwój komunikacji miejskiej. Projektanci architektury krajobrazu odpowiadają na potrzebę zdefiniowania współczesnego placu czyniąc go ogrodem, ale też salonem dzisiejszego miasta, godząc wymogi funkcjonalne z potrzebą rekreacji, wyciszenia, a także oferując bogaty program usługowy. Wszystko to obleczone jest w nową szatę plastyczną i przyrodniczą, która tworzy unikalny język współczesności.

- ◁ 1. Kiel Triangle Plaza, St. Louis – Stany Zjednoczone, 2002/ Kiel Triangle Plaza, St. Louis – USA, 2002
- 2. Piccadilly Gardens w Manchesterze – Wlk. Brytania., 2002/ Piccadilly Gardens, Manchester – Great Britain, 2002
- 3. Park liniowy w Ourem w Portugalii, 2005/Park linear, Ourem, Portugal, 2005
- 4. Park Joan Miro w Barcelonie, 2006/Park Joan Miro, Barcelona, Spain, 2006
- 5.6. One North Park w Singapurze – projekt, 2006/One North Park, Singapur – project, 2006
- 7. Grand Plaza w Melbourne w Australii, 2004/Grand Plaza, Melbourne, Australia, 2004
- 8. Ogród botaniczny w Bordeaux, 2002/Botanic garden, Bordeaux, France, 2002
- 9. Park HTO, Ontario w Toronto, 2007/Park HTO, Ontario, Toronto, Kanada, 2007

Źródła ilustracji – wszystkie ilustracje pochodzą z publikacji autorstwa Vidiella Sanches Alex, *Atlas współczesnej architektury krajobrazu*, Top Marc Center, Warszawa 2009

Przykładem współczesnego placu miejskiego w obszarze uciążliwego węzła komunikacyjnego jest Kiel Triangle Plaza (fot. 1) w St. Louis – Stany Zjednoczone, zrealizowanego w 2002 roku autorstwa PWP Landscape Architecture [Vidiella, 2009]. Na powierzchni 0,4 ha zrealizowano przestrzeń miejską o wyrazistej formie, która w sposób klarowny prowadzi użytkownika za pomocą prostej promenady od stacji metra do zespołu sportowo-koncertowego będącego najważniejszym obiektem tego obszaru. Przestrzeń omawiana jest dopełnieniem plenerowym jego programu. Promenada zwieńczona jest półokrągłym placem wyłożonym posadzką w szerokie pasy i zaakcentowanym łukiem monumentalnych paneli ze stali nierdzewnej w formie prostopadłościennych bloków emitujących światło i parę wodną generującą mgłę. Stanowi to element scenografii nawiązujący do funkcji koncertowo-widowiskowej pobliskiego kompleksu. Zieleń zrealizowano tu w sposób oszczędny w formie lasku sadzonych rygorystycznie w rzędach cyprysów na prostokątnym, rozległym trawniku wzdłuż promenady oraz na pasiastym placu w formie okrągłego klombu obsadzonego drzewami i krzewami.

Innym współczesnym placem o podobnej stylistyce jest Piccadilly Gardens w Manchesterze – Wlk. Brytania (fot. 2), również założonego w 2002 roku [Vidiella, 2009]. Zaprojektowany przez biuro architektów krajobrazu – EDAW na powierzchni 5,4 ha jest próbą poprawienia warunków przyrodniczych śródmieścia Manchesteru. Sercem przestrzeni jest decentrycznie zlokalizowany owalny staw przecięty aleją pieszą prowadzoną na kładce do pawilonu zaprojektowanego przez Tadao Ando, gdzie pomieszczono szereg usług niezbędnych w tym intensywnie użytkowanym obszarze centralnym. Staw ornamentowany jest fontanną pomyślaną jako rzędy gejzerów wodnych tworzących zwarty blok tryskającej wody. Pozostałe aleje poprowadzono w sposób dynamiczny: jedną po łuku, drugą wzdłuż pawilonu oraz dwie mniejsze,

diagonalne, idące w różnych kierunkach. Tną one lapidarną przestrzeń trawnika usytuowanego centralnie na placu i nadają przez to jego przestrzeni kameralny charakter umożliwiając jednocześnie pieszym wielokierunkowe poruszanie się po terenie. Koncepcja placu pozwala na organizowanie dużych imprez dla licznie zgromadzonej publiczności. Roślinność drzewiasta na powierzchni trawiastej jest raczej uboga i rozproszona, za to w sposób zwarty zastosowano ją w donicach zamontowanych w posadzce w przestrzeniach okalających główny kompleks trawiastej „prerii”.

Nowoczesny język tej przestrzeni, podobnie jak placu omawianego wyżej, posługuje się takimi zabiegami formalnymi jak zastosowanie figur prostych, osi – często diagonalnych, asymetrii, linii łuku oraz oszczędnie stosowanych nasadzeń jednogatunkowych w zwartym, zgeometryzowanym szyku lub w formie rozproszonej, co stwarza unikalną atmosferę tych współczesnych miejskich ogrodów.

Współczesne promenady nadrzeczne

Promenady nadrzeczne wzdłuż najmniejszych nawet cieków wodnych są ważnym elementem większości miast i miasteczek i stanowią naturalne kanały przyrodnicze penetrujące tkankę miejską. Park liniowy w Ourem w Portugalii z 2005 roku (fot. 3), stworzony na 9 ha powierzchni jest współczesnym przykładem takiej realizacji [Vidiella, 2009]. Projektanci (Proap) starali się zachować jak najwięcej roślinności zastanej wprowadzając jednocześnie dosadzenia z gatunków rodzimych. Zadbano również o odpowiednie proporcje obszarów otwartych i zadrzewionych, a także komfort użytkowników, który zapewnia betonowa aleja dla rowerzystów i pieszych wzdłuż rzeki, uzupełniona czterema betonowymi pomostami. Surowe wyposażenie promenady o formie zgeometryzowanej i naturalistyczne obsadzenia w konwencji nie stylizowanego krajobrazu są kolejną propozycją

projektantów współczesnej architektury krajobrazu, którą można uznać za znak czasu.

Parki i ogrody na budowach podziemnych

Znaczne powierzchnie współczesnych ogrodów miejskich są realizowane na powierzchniach płyt przekrywających parkingi podziemne lub inne budowle skonstruowane pod powierzchnią terenu. Stwarza to wiele trudności projektowych, wynikających z ograniczeń agrotechnicznych zakładania ogrodu na takich powierzchniach, ale też daje unikalną szansę wysycenia obszarów intensywnie zabudowanych zielenią. Jednym z najbardziej znanych takich ogrodów o dużej powierzchni (około 6 ha) są Ogrody Hal Paryskich zrealizowane w latach 80., dziś już wpisane w historię najnowszej architektury krajobrazu jako unikalna przestrzeń piesza położona w ścisłym centrum wielkiej aglomeracji [Bieske-Matejak 2003]. Pośród wielu współczesnych realizacji jest park Joan Miro w Barcelonie z 2006 roku zajmujący powierzchnię 1,9 ha (fot. 4) [Vidiella, 2009]. Park jest w zasadzie rekonstrukcją istniejącego tu wcześniej ogrodu, która była konieczna ze względu na budowę dużego parkingu podziemnego i innych budowli podziemnych, jak zbiorniki na wodę opadową. Nowy projekt powierzono tej samej firmie BB & CG Architects, która projektowała ogród wokół wielkiej rzeźby Joana Miro 23 lata wcześniej. Pomysł był niezwykle prosty – pokrycie terenu rozległym trawnikiem, który dobrze eksponuje potężną rzeźbę przywodzącą na myśl skojarzenie z ideą totemu miasta współczesnego, w ten sposób oznaczonego, oswojonego, a nawet wyniesionego poza konotacje jedynie utylitarne. Miasto to posługuje się znakiem kultury i przez to jego wyraz daleko odchodzi od XX-wiecznego postulatu – formy zdominowanej przez funkcję.

Parki na terenach poprzemysłowych

Za znak czasu możemy uznać również współczesną tendencję do przekształcania dawnych

terenów przemysłowych w parki i ogrody. Można by tu przytoczyć wiele przykładów, gdyż działalność współczesnych projektantów w tym zakresie jest niezwykle obfita. Tereny przemysłowe i poskładowe, a także pokolejowe są dziś często jedyną szansą wprowadzenia zieleni w obszary ściśle zabudowane. Tereny takie powstają w zasadzie we wszystkich wielkich miastach, jak np. wspomniane wcześniej parki paryskie czy też ostatnio powstała na terenach dawnej komunikacji miejskiej promenada–ogród w Nowym Jorku. Z nowych realizacji można by tu przytoczyć ogród botaniczny w Bordeaux z 2002 roku (fot. 8) jako przykład społecznego parku edukacyjno-naukowego [Vidiella, 2009]. Liczący 4,5 ha powierzchni, zaprojektowany przez Masbach Paysagistes to obiekt zrealizowany w dzielnicy przemysłowej nad Garonna. Prezentacja różnych ekosystemów i upraw tworzy unikalną „grafikę” tego ogrodu, co jest zauważalną cechą wielu współczesnych projektów. Innym obszarem przemysłowym jest teren nabrzeża jeziora Ontario w Toronto, gdzie zbudowano park HTO zaprojektowany w 2007 roku (fot. 9) jako specyficzny ogród posadowiony na rozległych płytach betonowych wychodzących w wodę i stwarzających wrażenie ogromnych pomostów. Pomysł na aranżację tej przestrzeni opiera się na systemie pagórków trawiastych ułożonych w nieregularnych kształtach na powierzchni betonowej, co razem tworzy, i tu także, specyficzny, graficzny rysunek tej przestrzeni, co jest dobrze widoczne zwłaszcza z lotu ptaka. Kolejnym przykładem na współczesną aranżację nabrzeża pełniącego niegdyś funkcje gospodarcze i przemysłowe, a obecnie przekształcone w przestrzeń miejską oferującą nową jakość architektury krajobrazu jest Grand Plaza w Melbourne w Australii (fot. 7), [Vidiella, 2009]. Teren dawnych doków o powierzchni 3,5 ha został zaprojektowany jako specyficzny plac zlokalizowany liniowo na nabrzeżu, gdzie poszczególne funkcje miasta, jak:

komunikacyjna, rekreacyjna, reprezentacyjna spotykają się na jednej przestrzeni tworząc oryginalny system przestrzenny o silnym układzie liniowym wzmocnionym przez rządowe nasadzenia drzewiaste, poprzecinany alejami diagonalnymi tworzącymi gdzieś niegdzie ukośną siatkę. I tu również pojawia się wrażenie obcowania ze szczególnym rodzajem graficznego portretu miasta. Godny podkreślenia jest funkcjonalny i plastyczny aspekt wzajemnego przenikania się różnych struktur na jednym terenie. Wydaje się, że po raz pierwszy zasadę taką opisał i zastosował w swym projekcie Bernard Tchumi w koncepcji zagospodarowania parku La Villette. [Barzilay, Harvard, Lombard – Valentino, 1984].

Kreacje wybitnych twórców jako element podnoszący atrakcyjność kulturową miasta

W wielu miastach powstają obiekty architektury będące dziełami wybitnych twórców o nazwiskach znanych szerokiej publiczności, co ma na celu zwiększyć prestiż miasta i wesprzeć jego tożsamość kulturową. Dotyczy to również obiektów architektury krajobrazu. Za przykład może posłużyć One North Park w Singapurze [Vidiella, 2009], który zaprojektowała słynna iraacka architektka Zaha Hadid (fot. 5, 6).

Park ten jest częścią większego obszaru podlegającego przekształceniom i zajmuje powierzchnię 3 ha. Podłużna forma parku ułatwia powiązanie terenu z systemem komunikacji miejskiej, co zwiększa dostępność parku dla rowerzystów i pieszych. Poszczególne ogrody oferują bogactwo obsadzeń roślinnych w różnych barwach, skomplikowany system wodny podnoszący w znaczący sposób atrakcyjność tego obiektu, jak również stylizowane wyposażenie inspirowane formami roślinnymi. Ambicją projektantki było zachowanie równowagi środowiska przyrodniczego. Projekt ten, podobnie jak poprzednie przykłady, wprowadza swoistą stylistykę „graficzną” przestrzeni czytelną także w jej realizacji.

Język plastyczny współczesnej architektury krajobrazu jako wyraz ekspresji miasta

Przytoczone realizacje i projekty skłaniają do refleksji nad językiem plastycznym współczesnej architektury krajobrazu będącego wyrazem ekspresji miasta jak np jego „totemy”, czy też „grafika” współczesnej przestrzeni miejskiej, a także formuła przenikania struktur plastyczno-przestrzennych w dzisiejszym mieście. Podsumowując można wyróżnić następujące cechy współczesnego języka architektury krajobrazu:

- specyficzna „grafika” współczesnej przestrzeni ogrodowej, układy plamowe, pasmowe, liniowe opisane wyżej. Można tu także przytoczyć znaną realizację pasa Republiki w Berlinie właśnie z bardzo czytelnym układem pasmowym trawników i liniowymi obsadzeniami drzew oraz szeregami fontann.
- posługiwanie się językiem geometrii w dynamicznych układach figur prostych jak: elipsy, koła, prostokąty i kwadraty, fragmenty łuków o zróżnicowanych promieniach, a także osiami w układach diagonalnych, asymetrycznych.
- asymilowanie języka przestrzeni przemysłowych, technologii, adaptacja infrastruktury przemysłowej i gospodarczej.
- „totemy” miasta w postaci specyficznych budowli lub rzeźb współczesnych, gdzie często granica między budowlą a rzeźbą jest zatarta. Tworzy się nowa jakość nazwana przez autorkę „przedmiotem architektonicznym”, który jest bardziej obiektem sztuki powstałym pozornie bez przyczyny niż architekturą użyteczną [Bieske i Matejak, 2008].

BIBLIOGRAFIA

Barzilay M., Harward C., Lombard-Valentino L., *L'invention du park*, Graphite Edition/E.P.P.V., 1984.

Bieske-Matejak A., *Forma współczesnych parków Paryża w kontekście tradycji sztuki ogrodowej we Francji*, Z *Badań Katedry Historii Architektury*, Zeszyt 4, Wydział Architektury Politechniki Białostockiej, Białystok 2003

Bieske-Matejak A., *Architektura parkowa jako element kulturotwórczy miasta*, referat na Międzynarodową Kon-

ferencję Naukową IPA z cyklu „Definiowanie przestrzeni architektonicznej” pt. *Dzieło architektoniczne w przestrzeni współczesnego miasta*, Wyd. Architektury Politechniki Krakowskiej, Kraków 2008

Majdecki L. *Historia ogrodów*, PWN, Warszawa 2009.

Vidiella Sanches A., *Atlas współczesnej architektury krajobrazu*, Top Marc Center, Warszawa 2009.